

Suzbijanje negativnih psihološko-psihijatrijskih uticaja društvene krize na ljudski činilac opštenarodne odbrane

Prof. dr sci med. *GOJKO KAPOR*

Autor se zalaže za veće učešće nauke u otklanjanju kriznih trenutaka opšte društvene krize. On smatra da je sveobuhvatna društvena kriza ostavila vidne posledice na ukupni psihički status ličnosti, da ona do izvesne mere profilise socio-psihološke determinante ljudskog činioca, te da je svest pripadnika Armije, stalnog i, osobito, povremenog sastava, izložena žestokoj presiji informacionog sistema, parcijalnih interesa i sociocentrizama svih vrsta. Sve se to može negativno odraziti na političku svesnost, borbenu osposobljenost i moralnu čvrstinu pojedinaca iz armijskog sastava.

Za prevazilaženje eventualnih posledica društvene krize po psihički status ličnosti, autor smatra sa gledišta psihologije i psihijatrije da se našem sistemu opštenarodne odbrane nameću tri značajna zadatka: (1) na jugoslovenskom planu uraditi analizu porekla, značaja i implikacija različitih sociocentrizama, posebno onih koji su u nas u ovom trenutku najprisutniji; (2) izvršiti reviziju postojeće analize radnih mesta u Armiji da bi se obezbedilo najadekvatnije obavljanje funkcionalnih dužnosti, i (3) sprovesti naučno istraživanje stresne vrednosti životnih događaja kojima su pojedinci iz sastava Armije i, uopšte sistema opštenarodne odbrane, izloženi u profesionalnom i vanprofesionalnom životu.

Tema Dogradnja opštenarodne odbrane u okviru ubrzanih promena svetske vojno-političke situacije i društvenih reformi u našoj zemlji ne bi smela mimoći ni implikacije tih promena na kvalitativne karakteristike ljudskog faktora. Zapravo, promene su svestrane i veoma burne, a zahvataju gotovo sve činioce koji utiču na uslove u kojima će čovek, kao osnovni činilac rata, obavljati svoje sve složenije zadatke.

Razmatranje ljudskog činioca u okviru sistema opštenarodne odbrane zahteva multidisciplinarni i interdisciplinarni pristup. Prema tome, u grupi stručnjaka koji bi kvalitetno razmatrali tu temu trebalo bi da se nalaze kulturni antropolozi, etnolozi, sociolozi, andragozi, pedagozi, pravnici, psiholozi, psihijatri itd.

Savremene armije, za sopstvene potrebe, primenjuju moderne psihološke metode, a u tu svrhu koriste psihološke institute, institute za mentalno zdravlje, grupe psihologa i psihijata, koje se bave raznih problemima koji su u interesu mirnodopske i ratne armije, počev od selekcije i klasifikacije ljudstva za potrebe armije i obuke toga ljudstva, pa do očuvanja morala i psihološkog ratovanja. U toj oblasti psihologija i psihijatrija su postigle zapažene rezultate.

Poznato je da se koncepcija opštenarodne odbrane zasniva na tome da je politički svestan, borbeno osposobljen i moralno čvrst čovek osnovni činilac oružane borbe i otpora. Kada se kaže politički svestan, onda ne treba misliti samo na poželjnu indoktrinisanost u odnosu na određeni društveni sistem nego i na to da pojedinac treba racionalno da shvata poreklo, značenje i implikacije svojih postupaka, ponašanja i reagovanja. Kada se kaže borbeno osposobljen, ne treba samo smatrati da je pojedinac ovladao borbenim veštinama nego i da je spreman da na putu realizacije postavljenog cilja savlađuje sve prepreke. Kada se kaže moralno čvrst, onda se ne misli samo na to da je pojedinac nepokolebljiv u svom poštenju i nepotkupljivosti nego da ima i samopouzdanje u pogledu svoje uloge u grupi, da je solidaran sa članovima svoje grupe – kolektiva, da veruje da su oni spremni da se žrtvuju za njega kao što bi se on za njih žrtvovao. Svest, odnosno svesnost, borbenost i moral su prvenstveno psihički fenomeni, psihički činioci, odnosno psihološke kategorije, psihološki pojmovi. U vezi sa tim, postavlja se pitanje kakvim ljudstvom sa psihološko-psihijatrijskog aspekta raspolaže naš sistem opštenarodne odbrane.

Prema rezultatima naučnog istraživanja u opštoj populaciji svakog naroda, od 100 nasumice izabranih pojedinaca, dakle izabranih bez ikakve namerne selekcije, njih 50 ima intelektualne potencijale, dakle opštu sposobnost učenja, u granicama proseka. Njih 25 ima tu sposobnost ispod proseka, od čega oko petina na nivou mentalne defektnosti, te su oni, u principu, nesposobni za službu u oružanim snagama. Njih 25 ima intelektualne potencijale, odnosno opštu sposobnost učenja iznad proseka, a od njih petina ima specijalne, naglašene sposobnosti na verbalnom, spacijalnom, mehaničkom, nume-

ričkom i drugom planu, i specijalne talente za razne oblasti umetnosti. Od 100 nasumice izabranih pojedinaca iz opšte populacije svakog naroda u pogledu emocionalno-voljnih osobina ličnosti, prema rezultatima naučnog istraživanja, 85–90 pokazuje uravnotežen način reagovanja i ponašanja. Njih 10–15 ispoljava emocionalnu nestabilnost, nekontrolisano zadovoljavanje svojih motiva i (ili) razne asocijalne i antisocijalne oblike ponašanja. Oni se u miru, pod određenim dijagnozama (najčešće emocionalna nezrelost, psihopatija ili poremećaj ličnosti i psihoneuroza) oglašavaju privremeno ili trajno nesposobnim za službu u JNA. U ratu se kriterijum za njihovu ocenu sposobnosti ublažava, ali je sigurno da ti pojedinci nikada ne mogu biti pouzdani vojnici. U opštoj populaciji od 100 nasumice izabranih pojedinaca oko pet njih ima određene osobine, kao inicijativnost, energičnost, preduzimljivost, vitalnost i sklonost ka dominiranju, koje ih čine potencijalnim vođama grupe. Međutim, neki od njih mogu imati ne samo kreativne nego i destruktivne potencijale, te o tome treba voditi računa.

Svi pojedinci iz opšte populacije uče se određenoj kulturi, što se uobičajeno naziva socijalizacijom. Ako se pod socijalizacijom shvati učenje selekcionisane, modifikovane i institucionalizovane kulture putem raznih oblika vaspitno-obrazovne delatnosti, pri čemu pojedinac približava osećanja svog ličnog identiteta opaženom identitetu grupe ili grupa kojima objektivno ili subjektivno pripada i pri čemu stiče svoju samosvesnost, kompetentnost i autonomnost, onda svaka socijalizacija može dobiti karakter indoktrinacije. Međutim, postoji indoktrinacija i na normativno-vrednosne sisteme užih grupa, kao što su porodica, vršnjaci, prijatelji i regionalne zajednice. Ona može imati razne ishode, koji se u socijalnoj psihologiji nazivaju sociocentrizmima. Ispoljavaju su u negativnom odnosu i neprijateljskom ocenjivanju svega što se nalazi izvan grupe kojoj određeni pojedinci pripadaju. Neki od njih u sadašnjem trenutku imaju određenu ulogu u našoj zemlji. To su rasna, nacionalna, klasna, staleška, politička, jezička, religijska, generacijska, etnička i regionalna isključivost. Indoktrinacija se uobičajeno ispoljava u pojednostavljenom, najčešće dihotomnom klasifikovanju svih objekata iskustva. Tako su sve stvari dobre ili rđave, pravilne ili nepravilne,

poštene ili nepoštene, korisne ili štetne, prijatne ili neprijatne, prijateljske ili neprijateljske itd. Ne dopušta se diferencirano klasifikovanje i finije opažanje, i oni se smatraju izrazima kolebljivosti, malodušnosti ili odsustva hrabrosti. Tokom vremena, ta dva sistema vrednosti se sve više polarizuju i dovode do raznih interpersonalnih i intrapsihičkih konflikata. Kod mnogih ljudi to izaziva razna negativna i neprijatna osećanja i, uopšte, oblike ponašanja, kao što su pesimizam, nesigurnost, besperspektivnost, bespomoćnost, beznadnost, razni oblici strahovanja, potištenost, apatija, kolebljivost, neodlučnost itd., dovodi do ispoljavanja raznih vrsta agresivnosti – od prikrivenog neprijateljstva i verbalne agresivnosti do destruktivne agresivnosti, čak do oblika vandalizma. Naravno, sve se to odražava na političku svesnost, borbenu osposobljenost i moralnu čvrstinu. Osim toga, postoji mogućnost da mnogi pojedinci dobiju i psihosomatske poremećaje razne vrste, ili psihoneuroze i, čak, psihoze.

Iz navedenog proizilaze tri neobično važna zadatka za naš sistem opštenarodne odbrane s gledišta psihologije i psihijatrije. Naime, treba:

- 1) na jugoslovenskom planu uraditi analizu porekla, značaja i implikacija navedenih sociocentrizama, od kojih su neki u nas u ovom trenutku posebno prisutni;

- 2) izvršiti reviziju postojeće analize radnih mesta da bi se obezbedilo najadekvatnije obavljanje funkcionalnih dužnosti, i

- 3) sprovesti naučno istraživanje stresne vrednosti životnih događaja kojima su pojedinci iz sastava Armije i, uopšte, sistema opštenarodne odbrane izloženi u svom profesionalnom i vanprofesionalnom životu.

Ima mišljenja da bi naučno istraživanje sociocentrizama koji vladaju u našem društvu, a radi predlaganja mera za njihovu prevenciju, bio uzaludan posao jer se tu ništa ne može uraditi. Ja mislim da mi ne smemo biti skeptici. Jer, poznato je da u opštoj populaciji postoje mnogi pojedinci koji su skeptici, oportunisti, konformisti i relativisti. Oni su, prema rezultatima naučnog istraživanja, najpodložniji raznim indoktrinacijama. Zašto oni ne bi bili podložni i indoktrinaciji koja bi bila u skladu sa progresivnim tendencijama društvenog razvitka?

U jednoj analizi radnih mesta u Armiji rađenoj pre petnaestak godina, piše da u Jugoslovenskoj narodnoj armiji,

postoji oko 300 radnih mesta. Međutim, tada su, prema obaveštenjima, neke savremene armije imale oko 500, a sada oko 700 radnih mesta. Stoga treba što pre načiniti temeljitu analizu radnih mesta u našoj armiji, kako sa stanovišta valorizacije svakog radnog mesta u jednom projiciranom velikom sistemu koji mora efikasno funkcionisati, tako i sa stanovišta identifikacije specifičnih obeležja pojedinih radnih mesta i njihove klasifikacije i tipologije radi što kvalitetnije selekcije odgovarajućih profila primerenih pojedinim tipovima radnih mesta i uticaja na ličnosti i njihovu pripremu da što uspešnije obavljaju svoje zadatke. Iako su radna mesta do određene mere definisana mestom u organizaciji i formaciji jedinica – ustanova i Armije kao celine, ipak će određeni socijalni milje, kao i navedeni sociocentrizmi, ispoljavati značajan uticaj na ponašanje ljudi na posebnim radnim mestima. Pomoć nauke bila bi dragocena kada se radi o afirmaciji pozitivnih i eliminaciji ili, barem, ublažavanju negativnih i krajnje štetnih uticaja.

Naučno istraživanje stresne vrednosti životnih događaja kojima su pojedinci izloženi u svom profesionalnom i vanprofesionalnom životu pokazalo bi da nisu svi stresovi štetni. Postoje, naime, oštećujući stresovi, ali postoje i imunizirajući stresovi koji jačaju otpornost pojedinaca koji su im izloženi. Cilj takvog naučnog istraživanja bio bi eliminacija, tj. odstranjivanje oštećujućih, uz zadržavanje imunizirajućih stresova. Na taj način bi se dobila naučna osnova za što je moguće bolje prilagođavanje ljudima sistema u operativnoj armiji i uopšte sistema opštenarodne odbrane, i stvorili uslovi za objektivnije insistiranje na prilagođavanju pojedinaca na sistem u armiji. Time bi se pojačala motivacija vojnih starešina za služenje u operativnoj armiji, a to bi doprinelo da u njihovoj profesionalnoj aktivnosti dobiju prevagu saznajno-delatni, nad utilitarno-hedonističkim motivima.

Na kraju, moju diskusiju i, uopšte, intencije u njoj i povodom ovoga skupa treba shvatiti kao zalaganje za veće učešće nauke u eliminisanju negativnih učinaka kriznih momenta duboke društvene krize u koju je zapalo naše društvo i u kojoj se već duže vremena nalazi. Izvesno je da je ta kriza ostavila vidne posledice na ukupni psihički status ličnosti, da aktuelna i produžena društvena kriza do izvesne mere profilise

socio-psihološke determinante našeg ljudskog činioca, te da je svest pripadnika Armije, stalnog i, osobito, povremenog sastava, izložena žestokoj presiji informacionog sistema, parcijalnih interesa i sociocentrizma raznih vrsta i valera. Sistem organizovane socijalizacije koji vodi računa o navedenim činjenicama ima mnogo više mogućnosti da uspe nego ako se one dovoljno ne uvažavaju. Nauka u tome treba da obavi svoj deo posla, a politika treba da joj stvori mogućnosti i uslove da se iskaže. Neka i taj aspekt bude mali doprinos osavremenjavanju i sveukupnoj dogradnji naše koncepcije i sistema odbrane.

SUMMARY

NEED FOR SUPPRESSING THE NEGATIVE PSYCHOLOGICAL- -PSYCHIATRIC INFLUENCES OF THE SOCIAL CRISIS ON THE MANPOWER FACTOR OF TOTAL NATIONAL DEFENCE

The author advocates an increased participation of science in the elimination of critical moments in our social crisis. He maintains that the all-embracing social crisis has left visible consequences on the overall psychical status of personality, that it is, to a measure, shaping the socio-psychological determinants of the human factor, and that the conscience of the members of the Army, of soldiers in particular, is exposed to an intense pressure of information system, of partial interests and socio-centrisms of all sorts. All these can affect the political consciousness, combat readiness and moral firmness of individual members of the armed forces.

The author maintains that from the standpoint of psychology and psychiatry the overcoming of eventual consequences of the social crisis on the psychical status of personality imposes to our total national defence system three significant tasks: (1) to work out, on the national level, an analysis of the origin, significance and implications of different socio-centrisms, particularly of those that are in our midst specifically present or felt; (2) to make a revision of the existing analysis of work places in the Army, so that the most adequate discharge of functional duties will be ensured; and (3) to undertake and carry out a scientific research of conscious values of life experiences to which individual members of the Army and of the total national defence system in general are subjected in their professional activities and private life.

RÉSUMÉ

PREVENIR LES INFLUENCES PSYCHO-PSYCHIATRIQUES
NEGATIVES DE LA CRISE SOCIALE SUR LE FACTEUR HUMAIN
DE LA DEFENSE POPULAIRE GENERALISEE

L'auteur demande une plus grande participation de la science dans l'élimination de divers moments de crise qui ont pour origine la crise sociale. Il considère que la crise sociale généralisée génère des conséquences éclatantes sur l'ensemble du statut psychique de la personnalité; dans une certaine mesure, la crise façonne les déterminantes socio-psychologiques du facteur humain, et la conscience des membres de l'Armée des effectifs permanents, mais notamment de ceux provisoires, se trouve exposée à la forte pression exercée par le système d'information, les intérêts partiels et les socio-centrismes de tous types. Tout cela peut avoir un impact négatif sur la conscience politique, la capacité de combat et la force morale des particuliers dans les effectifs de l'Armée.

Pour dépasser les conséquences éventuelles de la crise sociale sur le statut psychique de la personnalité, l'auteur estime que, du point de vue de la psychologie et de la psychiatrie, notre système de défense populaire généralisée doit remplir trois tâches importantes, à savoir: (1) analyser au plan yougoslave l'origine, l'intérêt et l'implication de divers socio-centrismes, notamment ceux qui se présentent dans le pays actuellement; (2) procéder à la révision de l'actuelle analyse des postes de travail dans l'Armée pour assurer l'exercice adéquat des devoirs et fonctions; (3) organiser la recherche scientifique sur la qualité de stress des événements de la vie auxquels sont exposés les particuliers des effectifs de l'Armée, et, en général, du système de défense populaire généralisée, dans leur vie professionnelle et non-professionnelle.

РЕЗЮМЕ

БОРЬБА С ОТРИЦАТЕЛЬНЫМИ ПСИХОЛОГИЧЕСКО-ПСИХИА-
ТРИЧЕСКИМИ ВЛИЯНИЯМИ ОБЩЕСТВЕННОГО КРИЗИСА НА
ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ФАКТОР ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

Автор считает, что нужно обеспечить большее участие науки в элиминации кризисных моментов общественного кризиса. По его мнению, всеобъемлющий общественный кризис оставил очевидные последствия на совокупный психический статус личности, он в некоторой степени профилирует социально-психологические детерминанты человеческого фактора, так что сознание личного состава Армии, постоянного и особенно временного, подвергается сильному нажиму информационной системы, частных интересов и социоцентризмов всех видов. Все это может оказать негативное влияние на политическую сознательность, боеспособность и моральный дух отдельных людей из армейского состава.

Для преодоления возможных последствий общественного кризиса на психический статус личности, автор с точки зрения психологии и психиатрии считает, что нашей системе всенародной обороны навязываются три значительные задачи: (1) в югославских масштабах сделать анализ про-

исхождения, значения и импликаций различных социоцентризов, особенно тех, в настоящее время присутствующих у нас; (2) произвести ревизию существующего анализа рабочих мест в Армии, чтобы обеспечить наиболее адекватное выполнение функциональных должностей, и (3) провести научное исследование стрессовой ценности жизненных событий, которым отдельные лица из состава Армии и вообще система всенародной обороны подвергаются в своей профессиональной и внепрофессиональной жизни.